

zkumů, v nichž se pokusili o zjištění hodnoty jednotlivých prediktorů, aby shodně dospěli k závěru, že jejich hodnota je poměrně nízká a že žádný z uvedených prediktorů není schopen odpovídajícím způsobem postihnout kvalitu uchazečů o vysokoškolské studium. Migdal například uvádí výsledky v tabulce 2.

Tabulka 2: Hodnota prediktorů

Prediktory	Koeficienty korelace s kritériem	
	po 1. roce	po 11. roce
Přijímací zkouška	0,456	0,423
Maturitní prospěch	0,457	0,539
Úroveň obecných rozumových schopností	0,158	0,253
Indikátor — životopis, prostředí	-0,313	-0,383
Násobná korelace	0,610	0,702

Efektivitu preferenčních bodů se zabývá i V. Osiński v příspěvku *Zasada preferencji społecznej jako metoda przyspieszenia demokratyzacji wyższego wykształcenia* (Sociální preference jako nástroj urychlení demokratizace vysokoškolského vzdělání). Aplikaci preferenčních bodů považuje Osiński za nástroj demokratizace jen s malým vlivem, za nástroj, který koriguje strukturu především studentů 1. ročníků vysokých škol. Podle Osińského tkví jedna z hlavních příčin nedostatku vhodných uchazečů dělnického a rolnického původu v jejich nedostatečné ekonomické stimulaci. Děti dělníků a rolníků neaspírají na vysokoškolské studium, případně si nevolí výběrovou střední školu proto, že investice vložená do vzdělání má jen malou návratnost, a dále proto, že tato investice představuje zvláště pro početnější rodiny a rodiny s nižším příjmem investice s příliš dlouhou dobou návratnosti. Současný systém materiální pomoci (Osiński analyzuje systém stipendií, ubytování v kolejích, stravování v menzách atd.) neumožňuje řadě schopných dětí využít možnosti k získání vyššího vzdělání a zaměřuje jejich pozornost k učebním oborům či ke studiu na středních odborných školách.

V recenzované publikaci jsou ve zhuštěné formě předloženy výsledky několika desítek výzkumů pohlízejících z různých hledisek na problém, který je vážný a vysoce aktuální. Všechny příspěvky shodně prolíná myšlenka, že formální otevření šancí je jen jednou, i když základní komponentou demokratizace přístupu k vyššímu vzdělání, na niž však nelze demokratizaci redukovat. Sympatickým rysem všech příspěvků je mimo již uvedené těsné spojení teorie s empirií i vážnost a otevřenost, s níž se k diskutovaným otázkám

přistupuje. Vycházejí z poznání reálné, ničím nepřikrášlované situace, která autory znepokojuje a k jejímuž řešení cítí povinnost přispět. Cenným rysem příspěvků uveřejněných v citovaném sborníku je jejich obsáhlost a serióznost. Všechny stati se zaměřují na „přístup k vysokoškolskému vzdělání“, žádná z nich nepřistupuje k tomuto fenoménu jen jako k vedlejšímu jevu jiné problematiky, o níž se autor hlouběji zajímá, tj. žádná stat nepředstavuje jen „vedlejší produkt“ jiné hlavní badatelské činnosti. Tato skutečnost svědčí mimo jiné o tom, že hlavním kritériem výběru autorů byla jejich dlouhodobá a systematická orientace na přístup mladých lidí na vysokou školu. V závěru lze jen poznamenat, že sborník prací nazvaný Rekrutacja młodzieży na studia výzše představuje zdařilou publikaci typu, jaký v ČSSR v současné době postrádáme, publikaci, z níž je možné čerpat mnohé náměty i k naší výzkumné činnosti, neboť mnohé problémy, které řeší naši polští kolegové, jsou i našimi problémy.

Eliška Frejřová

W. Friedrich (vyd.): *Methoden der marxistisch-leninistischen Sozialforschung* (Metody marxisticko-leninského sociálního výzkumu)

Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaften 1971, 365 s.

Kniha *Metody marxisticko-leninského sociálního výzkumu*, zpracovaná pod vedením prof. W. Friedricha, ředitele Ústředního ústavu pro výzkum mládeže v Lipsku, patří k základním pracím zabývajícím se problematikou sociologických výzkumů. Jednotlivé kapitoly byly napsány kolektivem výzkumníků, převážně spolupracovníků W. Friedricha.

Po úvodní kapitole, která je věnována obecným metodologickým principům sociálního výzkumu, následují příspěvky zabývající se otázkami sběru dat, škálovacích postupů, stanovení validity výzkumných postupů a statistického zpracování dat. Autoři se dále zabývají i některými speciálními problémy, jako je např. metodika časového snímku, panelové studie a otázky analýzy působení hromadných sdělovacích prostředků.

Úvodní kapitola, nazvaná *Některé filosoficko-metodologické otázky*, jejímž autorem je S. Bönisch z Lipské university K. Marxe, je věnována společenské odpovědnosti sociálních vědců, postavení společenských věd v socialistickém společenském systému, jejich významu při výstavbě socialismu, kdy jedním z cílů sociálního výzkumu musí být vytvoření podkladů pro prognózy, plánování a řízení společnosti. V této souvislosti potom autor zdůrazňuje nutnost vypracování vědeckých metod marxistického sociálního výzkumu, mají-li být výsledky výzkumné činnosti skutečným přínosem pro společenskou praxi. Řeší i otázku výstavby metodologického systému společenských věd. Zastává stanovisko, v němž metodologie je speciální filosofickou

disciplínou, důsledně aplikující při řešení vědeckých a prakticko-společenských problémů marxisticko-leninskou filosofii jako vědecký světový názor a materialistickou dialektiku jako filosofickou metodu.

Závěrem této kapitoly je potom diskutována závažná otázka vztahu teorie a metody.

V následující kapitole W. Friedrich formuluje a podrobně rozebírá *základní problémy dotazovací metody*. Nejdříve vymezuje její postavení v komplexu ostatních metod sběru dat, jako je pozorování, experiment, studium dokumentů atd. Potom přechází do roviny konkrétní problematiky této metody a věnuje se otázkám osobnosti tazatele, jeho chování při rozhovoru, vztahu tazatele a dotazovaného, upozorňuje na možné chyby při rozhovoru a nakonec rozebírá přednosti a nedostatky písemného i ústního dotazování. V druhé části kapitoly se W. Friedrich věnuje problematice indikátorů. Definuje metodické požadavky na indikátory a vymezuje jejich typy.

V závěru kapitoly je uvedeno v několika bodech souhrnné hodnocení možnosti dotazovací metody v rámci marxisticko-leninského sociálního výzkumu, které je naprosto objektivní a vyhýbá se nekritickému přeceňování této nejpoužívanější metody. Autor upozorňuje na některé nedostatky tohoto způsobu sběru dat a jeho zasvěcený pohled svědčí mimo jiné i o jeho bohatých empirických zkušenostech.

W. Hennig ve své kapitole, která obsahově navazuje na předcházející problematiku, hovoří o *tvorbě záznamového archu a o výcviku tazatelů*. Týž autor se v další kapitole věnuje otázkám osobnostního dotazníku, používaného pro psychodiagnostické měření. Nejdříve hovoří o experimentálním charakteru standardizovaných psychodiagnostických postupů a o jejich obecně metodických přístupech. V další části již zcela konkrétně analyzuje jednotlivé typy osobnostních dotazníků. Tato kapitola je svým obsahem i strukturou zdařilým úvodem do problematiky psychodiagnostického měření osobnosti. Další kapitola je věnována technice sběru dat pozorováním. Autor A. Pinther v úvodní části nejdříve vymezuje oblast a charakteristické znaky této techniky. Pokračuje systematizací předností a nedostatků a podrobně analyzuje i možnosti jejího použití v různých oblastech sociálních jevů a procesů. V závěru svého příspěvku autor upozorňuje na možné chyby při tomto způsobu sběru dat. I když pozorování není technikou příliš používanou, je tato kapitola cenným zdrojem informací pro pracovníky v oblasti sociologických výzkumů.

P. Förster dále analyzuje *možnosti skupinové diagnostiky*. Hovoří o postavení této metody v buržoazní sociologii a zároveň zcela objektivně posuzuje její možnosti v rámci marxisticko-leninského sociálního výzkumu. Dále informativně popisuje konkrétní techniky sběru dat, které odpovídají metodologickým východiskům skupinové diagnostiky.

Týž autor v následující kapitole podává

výklad techniky sběru dat při výzkumu volného času. Konkrétně analyzuje jednotlivé etapy časového snímku včetně zpracování výsledků. Závěrem je připojen záznamový arch časového snímku, což zvyšuje zajímavost celé kapitoly.

Dvojice autorů L. Bishy a L. Burger analyzuje *metodické problémy při výzkumu vlivu hromadných sdělovacích prostředků*. Vysvětlují nejdříve základní pojmy a přecházejí k stručnému výkladu výzkumných metod.

V rozsáhlé kapitole se U. Esser věnuje *otázkám škálovacích postupů*. Úvodem se stručně zmíní o teoretickém modelu škálování a o zvlátnostech tohoto postupu v rámci sociálního výzkumu. Krátce se věnuje jednotlivým typům stupnic a v přehledné tabulce potom uvádí jejich rozdělení. V následující části zachycuje principy některých škálovacích postupů. Vždy jsou připojeny příklady, které umožňují snadnou orientaci v dané problematice.

Poslední část kapitoly je věnována některým otázkám vícedimenzionálního škálování. Otázky škálování, obsažené v této kapitole, umožňují čtenáři nejen seznámení s těmito postupy, ale i s jejich praktickou aplikací při samotném výzkumu.

W. Hennig v dalším svém příspěvku podává stručnou informaci o *možnostech posouzení kvality výzkumných metod*. Hovoří o jednotlivých kritériích tohoto posouzení, tj. o objektivitě, reliabilitě a validitě.

R. Ludwig informuje o *statistických metodách*, jejichž výsledkem je *stanovení koeficientu reliability a validity*. Problematika shrnutá v kapitolách W. Henniga a R. Ludwiga se dotýká základních otázek využitelnosti sociálních výzkumů. I když je látka zpracována jen jako informace, umožňuje čtenáři vstup do zmíněné problematiky.

Kapitoly, jejichž autorem je opět R. Ludwig, jsou věnovány otázkám *výběrových postupů a statistického zpracování*. Autor zde podává základní informace, bohatě doprovázené odkazy na další literaturu.

Největší pozornost je věnována podmínkám použití jednotlivých statistických metod a jejich stručné charakteristice. Pro čtenáře, který se hlouběji nezabývá aplikací statistiky, je cenná především skutečnost, že se autor vyhýbá nadbytečnému uvádění vzorců a princip metody objasňuje především slovně. Tak i poměrně nezasvěcený pracovník v oblasti sociálních výzkumů získá přehled, jak a kde použít určitý statistický postup.

Autorem závěrečné kapitoly je W. Friedrich. Hovoří o *využití panelových studií v sociálním výzkumu* a vychází především ze zkušeností získaných při sociálním výzkumu mládeže v NDR. Srovnává výhody těchto studií s jednorázovými šetřeními, kdy zejména možnost zachycení vývojových změn sociálních jevů a procesů jasně hovoří pro častější realizaci panelových studií. Ve zbývajících částech se potom autor věnuje typům těchto studií a jejich metodologickým problémům. Závě-

rem zdůrazňuje význam panelových studií pro řízení, plánování a prognózy sociálních procesů.

Kniha prof. W. Friedricha a jeho spolupracovníků je značným přínosem k rozvoji metodologického myšlení v oblasti sociologického výzkumu. Není pouhým návodem, jak realizovat sociologický výzkum mládeže, ale přináší i řešení základních metodologických problémů. Autoři vycházejí sice ze zkušenosti, které získali při výzkumech mládeže, ale úroveň zpracování dané problematiky umožňuje zobecnění jejich závěrů i pro jiné oblasti sociologického výzkumu. Autorský kolektiv tak značně přispěl k vyřešení mnohých otázek sociologických výzkumů a celá kniha je významným počinem v oblasti metodologické literatury. Potvrzuje plně správnost té koncepce marxistické sociologie, ve které je její další rozvoj spojen s požadavky sociální a politické praxe.

Dalibor Holda

Bunty młodzieży studenckiej na Zachodzie (Vzpoury studentské mládeže na Západě)

Warszawa. Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972. 184 s.

Vina studentských bouří, která se převalila koncem šedesátých let přes většinu průmyslově vyspělých kapitalistických zemí a byla jedním z neklamných symptomů hlubokých sociálních rozporů soudobého kapitalismu, se velmi rychle stala předmětem řady analýz, zkoumání a úvah. V závislosti na tom, z jakých společenských, ideových a metodologických pozic jednotliví autoři ke zmíněnému jevu přistupovali, lišili se pochopitelně mezi sebou v popisu, závěrech i hodnocení, k nimž dospívali. Práci, které jsou tzv. studentským revoltám na Západě věnovány, existují dnes zejména ve Francii, Itálii, NSR, Velké Británii i v USA celé stovky — a nové a nové se stále objevují. Většina z nich, i když často přesně popisuje průběh událostí a je faktograficky velmi bohatá, neanalyzuje tyto události zcela důsledně a není schopna odhalit jejich podstatu ani hlavní příčiny. Je to způsobeno zřejmě tím, že se vyhýbá konfrontaci společenských a politických postojů mládeže s existujícím stavem sociálně ekonomických struktur a s principy fungování kapitalistické společnosti, což je zase výrazem ideologických předsudků a preferencí, které objektivně omezují formulované závěry.

Marxistických pokusů o zhodnocení tzv. studentských bouří na Západě neexistuje sice velké množství, avšak ty, které jsou k dispozici, se vyznačují právě tou předností, že zmíněný jev analyzují v kontextu s celkovou sociálně ekonomickou, politickou a ideologickou situací v těch zemích, ve kterých k němu došlo. Tyto vlastnosti má i recenzovaná polská publikace *Vzpoury studentské mládeže na Západě*, která vyšla jako 3. svazek Knižnice sociálních studií Vysoké školy společenských věd při ÚV PSDS ve Varšavě a je podle mého názoru jedním z nejcennějších příspěv-

ků věnovaných tomuto tématu. Publikaci tvoří autorizovaná a doplněná vystupení řady polských autorů v diskusi, která byla na zmíněné vysoké škole uspořádána 5. června 1970.

Kromě předmluvy J. W. Gołębiowského obsahuje sborník tyto stati: J. Janicki: *Hlavní aspekty vzpour dnešní mládeže na Západě (Pokus o systematizaci)*, W. Markiewicz: *Ideologické motivy studentských hnutí*, K. Sidor: *Revolta mladých jako výsledek prohlubující se krize kapitalismu*, J. Szewczyk: *Studentské hnutí na křižovatce*, A. Werblan: *Ideologický a sociální obsah hnutí studentů*, B. Gołębiowski: *Živelná podmíněnost vzpour mládeže*, I. Krasicki: *Pokrokový smysl vzpoury a její reakční využívaní*, T. M. Jaroszewski: *Formy ideologického využívání studentských vzpour*, L. Kolodziejczyk: *Vzpoury mladých — přechodný nebo trvalý jev?*, J. Wójcik: *Studentská levice — prvek společenského pokroku*, Z. Grzelak: *„Bida university“ a předpoklady vzpoury*, J. Pawłowicz: *Taktika komunistických stran vůči vzpourám mládeže*, L. Pastusiak: *Studentské hnutí v USA*, W. Górnicki: *Strukturní podmíněnost vzpoury amerických studentů*, R. Koniczek: *Konstatační film a vzpoury mládeže a konečně E. a F. Ryszkowi: „Nová levice“ a studentské hnutí. Pokus o charakteristiku a zhodnocení.*

Již prostý výčet názvů jednotlivých příspěvků naznačuje šíři a všestrannost, s jakou zmíněná publikace o studentských revoltách na Západě pojednává. Ve stručné recenzi není možné reprodukovat ani zhodnotit všechny myšlenky a závěry, ke kterým autoři dospívají. Chtěl bych si proto v několika shrnujících bodech povšimnout alespoň těch, které považuji za nejdůležitější a klíčové.

1. *Problematika geneze studentských vzpour.* Celé studentské hnutí na Západě nelze podle polských autorů redukovat pouze na jakési deviační chování, na excesy nudících se výrostků či na běžné projevy sociální patologie, jak se to snaží dokazovat některé nemarxistické publikace. Stejně tak vzpoury nejsou pouhým důsledkem generačních konfliktů. Jejich příčiny jsou mnohem hlubší. Přes svou často iracionální jevovou stránku jsou autentickým sociálním protestem, to znamená reakcí na skutečné nedostatky kapitalistické společnosti.

Studentské vzpoury ve všech zemích začaly zpravidla útokem na špatnou organizaci školství — zejména školství vysokého, která není v kapitalistických zemích v souladu s vývojovými procesy, jež vyvolává zejména vědeckotechnická revoluce. Útok byl obvykle veden jak proti obsahu výuky, tak proti jejím metodám, ale zároveň i proti nerovnosti šancí v přístupu k vysokoškolskému vzdělání a proti existenční nejistotě těch, kteří studium končí a nemají často možnost prakticky se uplatnit. Ve všech studentských vzpourách byl však toto spíše pouhý impuls než pravá příčina hnutí. Velmi brzy se totiž ukázalo, že nedostatky školství nejsou nedostatky izolovanými, že pouze odrážejí celkový neuspokojivý stav